

Отримана 01.10.2023

Прорецензована: 09.10.2023

Прийнята до друку: 21.10.2023

e-mail: ksshev@ukr.net

DOI: 10.25264/2312-7112-2023-25-3-8

Шевчук К. Війна як переживання: українське мистецтво та естетичний досвід в часи російсько-української війни. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, 2023. № 25. С. 3–8.

УДК: 7.01:28

Катерина Шевчук

ВІЙНА ЯК ПЕРЕЖИВАННЯ: УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ТА ЕСТЕТИЧНИЙ ДОСВІД В ЧАСИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ¹

Творчість українських митців з початку повномасштабної російсько-української війни спрямована, передусім, на художньо-образне втілення першої реакції на події, які стали величезним викликом і шоком для суспільства. Їхні праці виконують важливу місію з осмислення пережитого й близького усім українцям досвіду, і, крім того, допомагають документуванню цього досвіду в художньо-образній формі. У статті буде зосереджено увагу на аналізі естетичного предмета та ролі естетичних цінностей у творчості українських митців в часи російсько-української війни, а також осмислено роль українського мистецтва у формуванні сучасної української ідентичності.

Російсько-українська війна досі триває. Українське мистецтво переживає сьогодні не найкращі часи. Однак, багато українських митців продовжують займатися своєю справою, – пишуть картини, вірші, музику, сценарії для театральних вистав або ж кінофільмів. Їхні праці є художньо-образним втіленням першої реакції на події війни, які стали величезним викликом і шоком для суспільства. Відтак, вони виконують важливу місію з осмислення пережитого й близького усім українцям досвіду, і, таким чином, виконують передусім терапевтичну роль, однак, крім того, допомагають документуванню і збереженню пережитого досвіду війни.

У статті буде зосереджено увагу на аналізі естетичного предмета та ролі естетичних цінностей у творчості українських митців в часи російсько-української війни. Буде також висвітлено питання співвідношення естетичної (мистецької) перспективи та соціально-політичного дискурсу, які в умовах війни виявляють ще більш тісний зв'язок, ніж зазвичай. І зокрема, осмислено роль українського мистецтва у формуванні сучасної української ідентичності.

Ключові слова: мистецтво, війна, естетика, естетичний предмет, естетичні цінності, досвід, переживання, ідентичність.

Kateryna Shevchuk

WAR AS EXPERIENCE: UKRAINIAN ART AND THE AESTHETICAL EXPERIENCE IN TIMES OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The creativity of Ukrainian artists since the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war is primarily directed towards the artistic representation of the initial reaction to events that have become a tremendous challenge and shock to society. Their works serve an important purpose in comprehending the experienced and familiar experience for all Ukrainians. Additionally, they contribute to the documentation of this experience in an artistic form. This article will focus on the analysis of the aesthetic subject and the role of aesthetic values in the creativity of Ukrainian artists during the times of the Russian-Ukrainian war. It will also contemplate the role of Ukrainian art in shaping contemporary Ukrainian identity.

The Russian-Ukrainian war continues to the present day. Ukrainian art is currently going through challenging times. However, many Ukrainian artists continue to pursue their craft, creating paintings, poems, music, scripts for theatrical performances, or films. Their works serve as artistic representations of the initial reaction to the war events, which have posed a tremendous challenge and shock to society. Consequently, they play a crucial role in reflecting on the experienced and shared Ukrainian experience, thus primarily serving a therapeutic purpose. Additionally, they contribute to the documentation and preservation of the war experience.

This article focuses on the analysis of the aesthetic subject and the role of aesthetic values in the creativity of Ukrainian artists during the Russian-Ukrainian war. It will also highlight the relationship between aesthetic (artistic) perspectives and the socio-political discourse, which, in the conditions of war, exhibit an even closer connection than usual. Specifically, the role of Ukrainian art in shaping contemporary Ukrainian identity will be contemplated.

Keywords: art, war, aesthetics, aesthetic subject, aesthetic values, experience, reflection, identity

¹ Стаття підготовлена в рамках участі в програмі Ukraine in European Dialogue Fellowship Program, що реалізується Міжнародним інститутом гуманітарних досліджень у Відні (The Institute for Human Sciences).

Війна триває й створює багато викликів та загроз. У небезпеці перебувають об'єкти культурної спадщини, музеї, галереї тощо. Війна створює загрозу для усіх верств українського населення, не виключення й митці. Доволі складним був початок повномасштабної війни. Більшість людей з 24 лютого 2022 року пережили надзвичайно складні години-дні-тижні. Усі ми отримали досить травматичний досвід, комусь, на жаль, довелося побувати в окупації, полоні чи пережити втрати рідних. Відтак сьогодні постала потреба всебічної (філософської та естетичної зокрема) рефлексії щодо пережитого українськими громадянами досвіду війни.

Війна дала цілий спектр емоцій і відчуттів – від хаосу, страху, паніки й невизначеності на початку війни й до гордості за приналежність до такого героїчного народу, як українці. Усіх українців єднало також почуття поваги до людей, які відважно виборюють своє право на існування, і, насамперед відносно тих, хто тримав і тримає фронт зі зброєю у руках. Так само спільним для нас було співпереживання тим, хто зазнав втрат у результаті жадливої і несправедливої війни.

Характерно, що спектр пережитих емоцій надзвичайно великий – від розпачу, болю, страждань, пригнічення – до емпатії співгромадянам, радості від великих і малих перемог та досягнень українців в усіх галузях, зокрема, від перемог наших військових на бої бою, досягнень наших спортсменів під час змагань різного рівня, здобутків наших науковців, культурних амбасадорів, митців тощо; але також лють, ненависть і огиду до ворога. І українські митці прагнуть передати у своїх творах це різнобарв'я емоцій, переживань, з яких складається наш досвід війни. І в цьому цінність робіт українських митців, які розповідають про війну. Саме творчість як одна з найчутливіших сфер дозволяє чи не найповніше й найвиразніше передати відчуття, які переживають люди. Твори митців відтак є важливою реакцією на події й травматичні відчуття українців. З іншого боку, значення цих творів у тому, що вони допомагають у доступній формі експлікувати й образно-метафорично переказати всьому світу весь спектр відчуттів, які переживають сьогодні українці. Завдяки роботам художників і літераторів відбувається документування і збереження пам'яті про події війни й переживання з ними пов'язані. Крім того, мистецтво допомагає зняти напругу, а, отже, виконує таку важливу терапевтичну роль.

Незабаром з'являться ґрунтовні дослідження, присвячені проблематиці переживання війни. Хоча, загалом, ця тема не є новою. Відомим книгою про переживання війни, про внутрішній досвід сприйняття війни є праця Е. Юнгера «Війна як внутрішнє переживання». Тут чи не вперше Автор робить спробу філософського осмислення війни й міркує про те, як війна змінює людину, впливає на мистецтво, політику тощо [4].

Одним із перспективних напрямів дослідження естетичного переживання війни є аналіз естетичного предмету, а також тих категорій і цінностей, які втілюються в творчості українських митців. Сьогодні часто українські митці використовують в якості естетичного предмета символи (зокрема, тризуб, прапор або ж поєднання синьо-жовтого чи червоно-чорного кольору, які символізують наш офіційний «мирний» і наш бойовий стяг – що набуло сьогодні особливого значення, тощо) – це естетичні об'єкти, які наділені позитивними смислами і є втіленням цілої низки естетичних цінностей: прекрасного, піднесеного, героїчного, але також і трагічного. Варто зазначити, що мистецька практики сьогодення дозволяє осмислити значення втілених у працях українських митців усіх традиційних естетичних цінностей: піднесеного, героїчного і низького; прекрасного і потворного, трагічного і комічного тощо.

Загалом, про естетичні цінності в творах мистецтва в часи повномасштабної російсько-української війни ще не має ґрунтовних досліджень. Однак, є низка праць, у яких аналізується близькість естетичного і політичного дискурсу, а також визначається роль естетичних цінностей у формуванні соціально-політичної доктрини сьогодення: Дж. Агамбен [5], Ф. Анкерсміт [6], Ж. Рансьєр [8]. Зокрема, осмисленню значення естетичних цінностей у політичному дискурсі присвячена монографія В. Бушанського «Естетика політичної влади» [1].

Одним із найпоширеніших символів, які часто використовуються сьогодні у творчості українських митців є калина. І це не дивно, адже калина – це символ життя, крові й вогню. Калина часто використовується для зображення світового дерева, на вершечку якого птахи їдять ягоди і приносять людям вісті, іноді з потойбіччя. Тому це давній український символ позачасового єднання народу: живих з тими, що відійшли в інший світ. Калина також символізує материнство: куц – сама мати; цвіт, ягідки – діти. Крім того, калина це також уособлення дому, батьків, усього рідного й навіть

України. Як відомо, платформа «Меморіал героїв» прагне реалізувати проєкт «Калина пам'яті» зі створення Алеї пам'яті Героїв.

Натомість символічні зображення на означення ворога і його імперських наративів: герб РФ – двоголовий орел, який в народі отримав назву – «курка», «двоголова курка-мутант» тощо, карикатурне зображення Путіна як втілення рашистської кровожерності, – часто використовуються алюзії на Гітлера (на що вказують характерні вуса, зачіска, нацистська символіка тощо), збірний образ росіянина мародера-невігласа й гвалтівника (руській Ванька), а також кокошників і матрьошок як найбільш упізнаваних російських образів-символів мають негативне забарвлення і втілюють такі естетичні категорії, як потворне, низьке і комічне.

Таким чином, у працях українських митців відбувається художньо-ціннісне протиставлення позитивних і негативних образів та категорій з ними пов'язаних. Крім того, такий підхід виконує надзвичайно важливу деколонізаційну місію: у своїх творах митці звертаються до історичної та культурної пам'яті українського народу, нагадують про тривалу націонал-визвольну боротьбу, а з іншого – говорять про існування «одвічного ворога», який лише маскувався під «брата», «сусіда», але впродовж багатьох століть проводив методичну роботу з нищення всього українського.

Варто зауважити, що чи не найбільш поширеною сьогодні категорією є трагічне. Це само собою зрозуміле, коли йдеться про відтворення і переживання сповнених жахіттями війни подій з величезним потоком втрат та руйнувань. Війна сама по собі є трагедією для людей, натомість для людства у XXI столітті («столітті благ і добробуту») ця війна стала справжнім шоком. Здавалося б, після пережитого жахіття Другої світової людство винесло урок й поширене гасло: «ніколи знову!» стало смислотвірним конструктом, що відображав консенсус усього людства щодо недопущення нового розв'язання великої кровопролитної війни. Ціла низка провідних міжнародних правових, демократичних й безпекових інституцій, що виникли після завершення Другої світової війни, була покликана забезпечувати світовий порядок і дотримання прав людини. Однак, сталося так, що в центрі Європи знову точиться жахлива й несправедлива щодо незалежної демократичної держави війна.

Для українців трагічним є все, що пов'язане з цією війною. Біль і розпач викликають у кожного з нас кадри початку вторгнення підступного ворога, агресія й небувала жорстокість «сусіда», його абсолютно антигуманне ставлення до всього: людей, тварин, природних об'єктів. Однією з доволі трагічних сторінок початку повномасштабної війни зокрема була висадка російського десанту під Києвом та окупація частини Київщини. Усі пам'ятають про Бучу, Бородянку, Ірпінь тощо. Цим подіям присвячено низку муралів, ілюстрацій, інсталяцій. Так, вцілілий глечик у формі півника на кухонній полиці в Бородянці став одним із символів тих подій, йому присвячено багато різних ілюстрацій, створено інсталяцію. Ще одним символом тих подій стала світлина із зображенням людей під напівзруйнованим мостом в Ірпіні. Розпач і жах викликала у всіх світлина із зображенням руки з манікюром жінки, закатованої в Бучі, – цей образ став одним із найбільш вразливих і водночас трагічних символів цієї війни. Втіленням трагічного й потворного водночас були зображення доценту спаленої військової техніки, танків і БТР у Бучі й на Житомирській трасі, вирви на місцях вибуху ракет, авіабомб тощо. Згодом було створено інсталяцію з частиною спаленої російської техніки на Софіївській площі в Києві. Так само трагічною було доля Маріуполя й маріупольців (зображення Драмтеатру з написом «Дети» глибоко закарбувався у нашій пам'яті). Не менш трагічною була також доля захисників Маріуполя – зокрема багатостраждальних представників полку «Азову» у складі Національної гвардії України. Всім відомо про навмисний теракт ворога над військовополоненими «Азовцями» в Оленівці. Саме подіям в Оленівці присвячено низку акцій і перформансів з метою розголосу й привернення уваги світової спільноти до антигуманної політики ворога, яка здійснюється всупереч усім міжнародним нормам.

Щодо осмислення втілення решти естетичних цінностей у творчості українських митців, то варто зауважити, що здавна помітна кооперація таких категорій, як піднесене і героїчне, а українське мистецтво часів війни відображає тяглість цієї традиції: героїзм українців, які з гідністю протистоять ворогу, боронячи свою землю, викликає захоплення всього світу і знаходить своє втілення в художніх образах. Художники і поети присвячують праці оспівуванню героїзму всього українського народу, що відважно бореться за своє існування. Окрему групу робіт митців присвячено подвигу наших воїнів: військових, добровольців, тероборонівців, які ціною власного життя протистоять ворожому наступу. На сьогодні створено низку муралів, велику кількість ілюстрацій, картин, написано багато віршів про подвиг захисників і захисниць.

Щодо прекрасного як естетичної цінності, то варто зазначити, що втілення цієї категорії в творчості українських митців є всебічним, оскільки усі образи, героїчні й піднесені, є одночасно прекрасними. Зокрема, прекрасними й надихаючими є образи наших військових, волонтерів, звичайних українців, що чинять опір. Зворушливими й прекрасними є вчинки українських дітей, які долучаються до зборів коштів на підтримку ЗСУ. Нас надихають образи пожежників, рятувальників, енергетиків, фермерів, які кожен на своєму місці виконують вкрай важливу для суспільства роботу, а часом і непрості завдання поруч із зоною бойових дій чи при подоланні наслідків обстрілів й руйнувань інфраструктурних об'єктів по всій території країни. Прекрасними символами української боротьби і незламності стали образи України-матері, Мадонни України-Заступниці, а також вже згадані стилізовані образи українських символів – калини, тризуба, прапора чи української вишиванки, які широко використовувалися у творах українських митців і стали символом народження сучасної української нації.

Натомість використання таких категорій, як потворне і низьке в творчості українських митців зумовлене реакцією на огидну й антилюдську поведінку ворога-мародера й гвалтівника. Таким чином, помітне протиставлення «позитивних» і «негативних» естетичних цінностей у відповідності до образів, які вони відображають. Поляризація – відомий прийом, який здавна використовується в мистецькій практиці, сьогодні ж набуває ще більш виразного прояву у зв'язку з війною.

Варто зауважити, що надзвичайно важливу роль з перших днів повномасштабної війни виконували твори з використанням такої традиційної естетичної категорії як комічне. Як відомо, комічне має різні види втілення: гумор, іронія, сатира, сарказм. Все це інструменти комічного, які використовує митець з метою посилення ефекту сприйняття і переживання досвіду, і що не менш важливе – з метою емоційної розрядки. Результатом застосування різних видів комічного зазвичай є сміх, який як відомо буває різним: позитивним, дошкульним, в'їдливим, нищівним. Сміх допомагає зняти напругу, відтак має терапевтичну, релаксаційну й катарсичну дію, що є важливим для відволікання і захисту психіки в умовах емоційного й психологічного виснаження людей, які перебувають в умовах війни. Це сьогодні дуже важливо для збереження ментального і психологічного здоров'я українців. Окрім формування психологічної стійкості, використання комічного – жарти, гумор – сприяєгуртуванню людей, об'єднаних навколо спільної ідеї, як наприклад, незламність у протистоянні з ворогом, але чи не найбільше значення застосування комічного полягає у тому, що його засоби (іронія, сарказм) допомагають висміювати ницого і огидного ворога, а це допомагає остаточній деміфологізації імперських наративів і є своєрідним щепленням від колоніалізму для наступних поколінь. Крім того, комічне – надзвичайно потужний інструмент, який часом може бути навіть ефективнішим, ніж звичайні засоби художньо-образного переказу. Саме використання сміху, іронії як засобів комічного успішно допомагає розвінчанню стереотипних штабів розпропаганди.

Часто поряд з комічним митці активно використовують у своїй творчості також такі естетичні категорії як низьке та потворне. Власне висміюючи брехливого, потворного й позбавленого гідності й решти людських чеснот ворога, вони завдають йому і його посіпакам нищівного удару. Серед митців, які використовують комічне, а також поєднання усіх трьох згаданих категорій: комічного, потворного й низького такі українські автори, як: Ю. Журавель, Марі Кінович, Олексій Кустовський та ін.

Варто зауважити, що в реаліях сучасної українсько-російської війни набирає обертів предметне мистецтво або мистецтво експонування об'єкта. Тут подається об'єкт як він є, репрезентується чиста реальність як така, без жодної символізації зображеного об'єкта, якщо не враховувати факту, що згодом сам цей представлений об'єкт стає джерелом відповідних позахудожніх рефлексій і може отримати додаткове символічне навантаження. Прикладом є, зокрема, – унітаз, пралка – речі побуту, які найчастіше викрадали росіяни з українських помешкань і вивозили додому (що саме по собі було виявленням ницості й потворності росіян). Це вражало настільки, що був момент коли всі про це говорили, у соцмережах було купа мемів, які використовували ці предмети і всім одразу було зрозуміло, про що мова. Це були моменти які гуртували українців, та й гумор, як відомо, виконує терапевтичну місію, оскільки допомагає зняти напругу й розвантажує психіку, що важливо у час війни, коли хронічна втома, виснаження і пригнічення були найпоширенішими станами, які переживали тоді українці. Але, мабуть, найважливішим аспектом, що пов'язаний з цим випадком, було те, що весь світ побачив інший бік російської культури, про велич якої десятиліттями твердили самі ж росіяни, нав'язуючи цей імперський наратив. Війна в Україні загалом показала світу справжнє

обличчя Росії і росіян. Неприхована агресія Росії показала, що це країна-терорист, а росіяни – малокультурні, потворні вбивці, мародери й гвалтівники.

Якщо говорити про естетичну оцінку цих творів, то варто зауважити, що поворот до предметного мистецтва спостерігається ще в часи дадаїзму і поп-арту. Зокрема, дадаїст М. Дюшан в якості художніх об'єктів зображував сушку для пляшок, колесо, лопату для вугілля, гачок для одягу, а його чи не найбільш провокативний твір «Фонтан» – це звичайний пісуар. Але власне надання назви цьому предмету, уміщення його у художньому просторі шляхом презентації перед публікою – а відтак перетворення його на експонат, робить з нього арт-об'єкт, який відрізняється від звичайного пісуара тим, що це предмет, наділений новим смислом і має певну естетичну цінність, навіть за фактичної відсутності цінності художньої. Власне мистецтво дада змусило задуматися щодо можливої естетизації будь-якого предмета. Але ще у 1912 р. В. Кандинський пояснює різницю між «великою абстракцією» і «великою реалістикою», останню визначав такою, що в результаті зведення художнього до мінімуму веде до вивільнення «чистого внутрішнього звучання» речі: «душа предмета звучить найсильніше, коли “художнє” редукується до мінімуму». На думку Кандинського, будь-який предмет, навіть окурок, розкриває своє внутрішнє звучання тільки тоді, коли постає в якості об'єкта, вільного від художнього «прикрашання» [7, с. 373].

Натомість митці поп-арту експонують предмети щоденного вжитку (наприклад, банку консервованого горошку, пляшку з кока-колою) без змін не задля висловлення супротиву мистецтву як такому, а з метою ствердження «Все чудово» (Воргол). Художник поп-арту експонує предмети для того, щоб спровокувати рефлексію як таку. І в цьому криється смисл і естетична значущість цих творів. Так, Лоренс Алловей говорив про кризу ідентичності щодо картини Джаспера Джонса, що експонує американський прапор, який займає все полотно. Ця криза породила важливе питання: «це прапор чи картина?» [7, 375]. Насправді ця криза ідентичності є внеском Дж. Джонса у виникнення поп-арту. Сутність поп-арту полягає у можливості переходу імітуючої репрезентації наявної дійсності в саму цю дійсність.

У часи російсько-української війни, як вже зазначалося, синьо-жовтий стяг також став одним із найбільш поширених образів, що широко використовується і символізує стійкість українського народу в боротьбі за власну незалежність. Ще з часів Майдану доволі популярними стали синьо-жовті стяги, під якими здійснювалися всі акції, поширеними стали також синьо-жовті стрічки, браслети, які носили учасники і прихильники акцій супротиву несправедливій антиукраїнській владі. З перших днів війни у 2014 р. український стяг став символом, що об'єднав усіх українців, і впродовж періоду повномасштабного вторгнення досі таким і залишається.

За визначенням Тео ван Дусбурга, твори безпредметного живопису є конкретними, оскільки нема нічого більш конкретного і реального, ніж лінія, колір, предмет в своїй природній дійсності, а в дійсності живопису він, навпаки є значно більш абстрактним, ілюзіоністським, спекулятивним. Подібно до предметів безпредметні картини не означають нічого, крім самих себе, і зберігають ідентичність самим собі. За визначенням ван Дусбурга – безпредметний живопис конкретний, тоді як предметний – абстрактний. Відповідно до цього розрізнення, картина Дж. Джонса є подвійною конкретністю, двумірною – і як прапор, і як картина. Прапор як символ стає завдяки феноменальній відсутності його відмінності з конкретним живописом предметом споглядання і не перестає при цьому бути символом [6, с. 376].

Характерною рисою творів поп-арту є те, що масове суспільство включається в саме зображення, оскільки типове для репродукції тлумачення дійсності в сенсі кліше зумовлене саме масовим суспільством і призначене саме для нього: зацікавлення викликає не сама дійсність, а її усвідомлення суспільством. Експонуючи речі без змін Воргол спонукає глядача до рефлексії, але не спрямовує її. Він не стверджує і не критикує. І те, й інше віддане на відкуп рефлексії глядача. І в цьому полягає значення поп-арту: твір спонукає до рефлексії, а в результаті спричиняє творення нової естетичної та соціокультурної реальності, в чому й полягає його найбільше значення.

Те що синьо-жовтий стяг є символом нашої ідентичності добре розуміє також наш ворог, який першим ділом нищить прапори, коли заходить в українські міста. Відомо, що саме поняття ідентичності позначає не тільки «тотожність», але й особу, особистість, формування яких відбувається в межах певного соціуму, відтак, посягання на символи ідентичності: прапори, герби й іншу національну символіку, викликають бурхливу реакцію в суспільстві й залишають рани на серці кожного українця.

Доволі часто сьогодні використовується поєднання використання предметного мистецтва і політичного перформансу. Прикладом може бути зокрема створена українським митцем Віталієм Шупляком, що мешкає в Берліні скульптура під назвою «Потенційно неприйнятний контент монумент», що представляє собою по суті дзеркало, скероване у бік російського посольства РФ в Берліні. Артоб'єкт нагадує про агресію Росії, яка і створює цей «потенційно неприйнятний контент».

З початку війни активно використовувалися в якості артоб'єктів гільзи від снарядів і частини ракет, які влучали по нашій території. Створюються різні інсталяції з використанням залишків знищеної російської техніки з деокупованих територій Київщини, Чернігівщини, Харківщини тощо. Це водночас нагадування про ті жахливі часи початку війни, коли ворог активно просувався на багатьох напрямках і відбувалися жорстокі бої, а з іншого боку – символ стійкості й згуртованості українського народу, який відважно протистоїть агресору.

Російська агресія викликала екзистенційне протистояння як власне боротьбу за існування та власну ідентичність, за збереження та зміцнення своєї моделі реальності та своїх уявлень про порядок і справедливість зі збереженням власної гідності, дотриманням моралі й найвищих людських цінностей. Як пригадуємо з історії, у стародавньому світі екзистенційне протистояння виникло в ситуації греко-перських війн, коли йшлося про виживання демократичних еллінських полісів в умовах навали Перської імперії. Відомо, що екзистенційним імперативом Риму тих часів було гасло Катона: «Карфаген має бути зруйнований!». З початку повномасштабної війни в Україні це гасло часто використовували мислителі, художники, деколи трансформували його в наступне: «Кремль має бути знищений!» або «Москва (Росія) має бути зруйнована!» Усі ми пам'ятаємо, як після вдалого знищення корабля росіян з одіозною назвою «Москва» з'явилося купа мемів та ілюстрацій на цю тему в соцмережах. Ще одним відомим випадком була відважна відповідь нашого військового на о. Зміїний на заклик здатися. Згодом укрупшта виготовила марку з цією фразою і зображенням російського корабля, що відходить.

Відомо, що задовго до початку російського вторгнення ворожа пропаганда поширювала відверту брехню, маніпулювала фактами історії, готуючи сприятливий ґрунт для нищення всього українського. На всіх можливих майданчиках РФ просувала тези, які були покликані до розмивання української ідентичності, нівелювання національної й культурної специфіки і підважували факт успішності розвитку незалежної України. Все це стало соціокультурним підґрунтям початку ворожої агресії. Фактом є також фінансування урядом РФ російської пропагандистської державної багатомовної телекомпанії «Russia Today», орієнтованої на закордонну аудиторію, що з 2005 року здійснює цілодобову трансляцію позиції РФ англійською та іншими мовами і часто викривається в систематичній пропаганді. Відомо крім того, що у Москві розташовано офіси провідних європейських і світових інформативних агентств, які займаються висвітленням подій у Східній Європі, а відтак, очевидно, що Росія має певний вплив на журналістське середовище західних ЗМІ і контекст новин, які вони продукують.

Загалом, пропаганда Кремля впродовж багатьох років ще до початку війни в Україні у 2014 році просувала наративи про «один народ» й підважувала тим самим самостійність української державності, нівелювала здобутки й культурну специфіку українського народу. Саме так виявляється імперське прагнення Росії до поглинання, підкорення, привласнення й розчинення історичного спадку народів, які значно раніше пройшли шлях творення свого етносу. Відтак, дуже гостро сьогодні постало питання остаточної деколонізації України. І творчість українських митців сьогодні – це також своєрідна зброя у боротьбі з колоніальним мисленням та міфами ворожої пропаганди.

Література:

1. Бушанський В. *Естетика політичної влади*. К.: Парапан, 2009. 360 с.
2. Парахонський Б., Г. Яворська *Онтологія війни і миру. Безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
3. Шевчук К. *Естетичне переживання та його цінність у польській естетиці першої половини ХХ ст.* Рівне. 2016. 356 с.
4. Юнгер Е. *Війна як внутрішнє переживання*. К: Стилет і стилос, 2022. 136 с.
5. Agamben G. *The Man without Content*, tr. Gergia Albert. Stanford: Stanford University Press, 1999. 130 p.
6. Ankersmit F. *Aesthetic politics: political philosophy beyond fact and value*. Standford. 2000. 436 p.
7. Imdahl M. *Gesammelte Schriften*. Suhrkamp. 1996. 488 p.
8. Rancière J. *Dzielenie przestrzegalnego. Estetyka i polityka*. Kraków. 2007. 187 p.